

УДК 1:27-31

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2023.3.14>

Соколовський Олег Леонідович
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії та політології
Житомирського державного університету імені Івана Франка
вул. Велика Бердичівська, 4, Житомир, Україна
orcid.org/0000-0003-2228-3040

ТРАНСФОРМАЦІЯ РЕЛІГІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ПОСТУПУ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО СУСПІЛЬСТВА

***Актуальність проблеми.** Релігія і релігійна ідентичність залишається одним з ключових чинників існування людини у постіндустріальному глобалізованому суспільстві. У ситуації несталості і транзитивності релігійна ідентичність сучасної людини все більше набуває ознак фрагментарності, синкретичності і відносності. В умовах мінливості сучасного соціокультурного простору релігійна ідентичність сприяє трансформації інших форм соціальної ідентифікації. У свою чергу належність до релігійних спільнот аврамічних релігій тісно корелює з ідентифікаційними практиками. Водночас якщо визнання релігійного фактору як домінуючого у процесі соціальної ідентифікації характерне для країн з переважаючим мусульманським населенням, то в країнах Європи під впливом секуляризаційних та модернізаційних процесів вирішальним фактором соціальної ідентифікації залишається континентальна та національна приналежність. **Метою статті** є аналіз трансформації релігійної ідентичності в ситуації транзитивності глобалізованого суспільства. **Методи дослідження.** Методологія дослідження завбачує використання в процесі аналізу трансформації релігійної ідентичності в ситуації транзитивності глобалізованого суспільства методу системного, порівняльного, структурно-функціонального та герменевтичного аналізу. **Результати.** У соціокультурному просторі сучасності існує лише декілька держав де більшість громадян позиціонують себе як невіруючі. Відтак, релігійність в умовах постіндустріального глобалізованого суспільства, попри всі очікування, не занепадає, вона почала набувати якісно нових характеристик. Якщо ще на початку минулого століття релігійність була ключовим ідентифікаційним маркером, у сучасному світі релігійність вона стає одним з багатьох маркерів соціальної ідентифікації як на індивідуальному, так і на суспільному рівнях. Однак, тривале домінування релігійної ідентичності призвело до того, що усвідомлення її мінливості, нестабільності і транзитивності переживається сучасною людиною доволі болісно. Більше того, посилення секуляризаційних процесів, зростання рівня релігійного екстремізму і фундаменталізму, поширення синкретизму у сфері релігійності чітко поставили питання, чи зможе людство існувати у ситуації транзитивності, діалогічності й співпраці у релігійній площині.*

***Ключові слова:** філософія релігії, релігія, релігійна ідентичність, глобалізація, глобалізоване суспільство, транзитивність, соціальна ідентифікація.*

Вступ. Релігія і релігійна ідентичність залишається одним з ключових чинників існування людини у постіндустріальному глобалізованому суспільстві. У ситуації несталості і транзитивності релігійна ідентичність сучасної людини все більше набуває ознак фрагментарності, синкретичності і відносності. В умовах мінливості сучасного соціокультурного простору релігійна ідентичність окрім цього сприяє трансформації інших форм соціальної ідентифікації. У свою чергу належність до релігійних спільнот аврамічних релігій тісно корелює з ідентифікаційними практиками. Водночас якщо визнання релігійного фактору як домінуючого у процесі соціальної ідентифікації характерне для країн з переважаючим мусульманським населенням, то в країнах Європи під впливом секуляризаційних та модернізаційних процесів вирішальним фактором соціальної ідентифікації залишається континентальна та національна приналежність.

Ідеї секуляризму й антиклерикалізму, які значно посилілись під впливом філософії Просвітництва, на перший погляд, мали б у ХХ – на початку ХХІ століття призвести до поступового

зменшення впливу релігійних інституцій у світі і, як наслідок, до зниження рівня релігійної ідентичності населення. Утім, у соціокультурному просторі сучасності існує лише декілька держав (Великобританія, Китай, Чехія, Швеція, Японія), де більшість громадян позиціонують себе як невіруючі. Відтак, релігійність в умовах постіндустріального глобалізованого суспільства, попри всі очікування, не занепала, вона почала набувати якісно нових характеристик.

Метою статті є аналіз трансформація релігійної ідентичності в ситуації транзитивності глобалізованого суспільства.

Методи дослідження. Методологія дослідження завбачує використання в процесі аналізу трансформації релігійної ідентичності в ситуації транзитивності глобалізованого суспільства методу системного, порівняльного, структурно-функціонального та герменевтичного аналізу. Поряд з цим у роботі затребуваним є й використання міждисциплінарного підходу, що ґрунтується на сучасних теоретико-методологічних засадах, напрацьованих у галузях філософії, релігієзнавства, філософії релігії, соціології релігії. Дослідження проблеми трансформації релігійної ідентичності в умовах транзитивності сучасного глобалізованого суспільства здійснено на основі використання загальнонаукових принципів системності, об'єктивності, історизму, детермінізму, плюралізму та ін.

Вказана проблематика стала предметом значної зацікавленості вітчизняних і зарубіжних дослідників. Важливу роль у процесі вивчення трансформації сфери релігійності у постмодерному суспільстві відіграють праці Ж.-П. Віллема, Е. Гелнера, В. Єленського, А. Колодного, О. Крилова, Т. Лукмана, Н. Мадей, А. Марчишака, А. Ніколаєвської, І. Папаяні, Л. Филипович, О. Сагана, А. Сорочук та ін.

Результат. В інтерпретації згаданих дослідників в умовах глобалізації атрибутивною ознакою формування новітніх параметрів релігійної ідентичності стало невпинне розмивання релігійних кордонів. Сьогодні, за твердженням Ж.-П. Віллема, вже не існує чітких духовних кордонів, а відтак і «ототожнення певної території з конкретною релігією більше не є можливим, навіть якщо хтось і відчуває ностальгію за національною тотожністю» [1, с. 52]. Плюралізація міжконфесійного суспільного простору супроводжується й плюралізацією форм і механізмів прийняття релігійної ідентичності на індивідуальному рівні.

У контексті цього слушними видаються слова З. Баумана, що домінуючою ідентичністю в сучасному світі є ідентичність «прочанина й безпритульного». Тому й не дивно, що у світі зростаючої мобільності й надактивності комунікаційних практик, релігійна ідентичність набувається не стільки під впливом родини, скільки через усвідомлений і раціонально вмотивований вибір особистості. При цьому у процесі сегрегації релігійних ідентифікаційних маркерів принципи полікультурності сучасного суспільства впливають на зникнення впевненості віруючого в єдиності й єдиноможливості саме його конфесійного вибору. У зв'язку з цим зростає кількість людей, які переконані, що людина може просто вірити у Бога, не будучи формально належною до конкретної релігійної спільноти або інституції.

Означені тенденції знаходять пряме підтвердження в результатах комплексних досліджень релігійності населення, проведених у кінці ХХ – на початку ХХІ століття. Так, на основі опитування, проведеного World Values, починаючи з 1981 р. і закінчуючи 2008 р., було встановлено, що найбільш релігійною державою світу у цей період була Індонезія, три ісламські арабські країни (Єгипет, Йорданія, Марокко) і Нігерія. У свою чергу, й інші держави Африки на південь від Сахари, обстежені у 2001 р. (Танзанія, Зімбабве, Уганда і ЮАР), потрапили у двадцятку найбільш релігійних країн світу. Найменш релігійною країною у цей період був комуністичний Китай, за яким йшли Чехія, Японія, Естонія, Німеччина і Данія [2]. Виходячи з даних соціологічних опитувань, вкрай низькою є релігійність населення європейських країн. Навіть відносно релігійні країни католицька Ірландія, Португалія і Італія потрапили за рівнем релігійності лише у четвертий десяток [2]. Фактично серед 25-ти найбільш релігійних країн світу у вказаний період не було жодної європейської. Найближче до них наблизилася Польща, яка зайняла за результатами опитування 29-те місце. Серед розвинених країн світу найбільш релігійним виявилось населення США.

Згідно з даними опитування асоціації Gallup International/WIN "Глобальний барометр надії і відчаю" на січень 2012 р. загалом 59 % жителів нашої планети вважали себе релігійними, 23 % нерелігійними, 13 % – переконаними атеїстами [3]. Це опитування охопило 59 країн світу, де проживає більше 70 % населення Землі. Найвища кількість релігійних респондентів (від 85 до 96 %) була зафіксована в Гані, Нігерії, Вірменії, Фіджі, Македонії, Румунії, Іраку, Кенії, Перу, Бразилії. Другу десятку найбільш "релігійних країн" світу склали Грузія, Пакистан, Афганістан, Молдова, Колумбія, Камерун, Малайзія, Індія, Польща і Південний Судан. При цьому найвищий рівень атеїстів був зафіксований у Китаї (47 %), Японії (31 %), Чехії (30 %), Франції (29 %), Південній Кореї (15 %). У цих само країнах було зафіксовано й найнижчу кількість релігійних людей: у Китаї (14 %), Японії (16 %), Чехії (20 %), Швеції (29 %), В'єтнамі (30 %), Австралії (37 %) та Франції (37 %) [3]. Слід відмітити, що високий рівень атеїзму у сучасному Китаї зумовлений антирелігійною пропагандою комуністичного режиму і його тотальним контролем над індивідуальною і суспільною свідомістю, коли респонденти бояться виявляти свої справжні переконання.

Результати дослідження Gallup International /WIN за період з 2005 до 2012 рр. засвідчили тенденцію до зниження релігійності населення. Так, за цей період кількість релігійних людей на планеті впала в середньому на 9 %, а в деяких країнах на 23 % (В'єтнам), 21 % (Швейцарія), 21 % (Франція), 19 % (ЮАР), 13 % (США), 10 % (Австрії), 9 % (Німеччині). Індекс релігійності підвищився на 4-6 % лише у таких країнах, як Македонія, Сербія, Молдова, Пакистан і Малайзія [3]. Деяке зростання рівня релігійності у пострадянських країнах, зокрема балканського регіону, прямо пов'язане зі зрощенням впливу релігійних факторів (як-от у Сербії і Македонії) з процесами національної і державної ідентифікації.

У більшості пострадянських країн, окрім Білорусі, в останні десятиліття відбулося релігійне відродження, яке допомогло заповнити релігійний вакуум після девальвації світоглядних цінностей, які базувалися на принципах марксизму-ленінізму. У періоди соціальної транзитивності в результаті кардинального зламу соціально-економічного ладу людина починає шукати суб'єктивне відчуття комфорту, стабільності, гармонії у традиційних або нетрадиційних віруваннях. Саме повернення до релігійних цінностей, які містять у собі позитивний досвід багатьох поколінь, дозволило успішно соціалізуватись окремим особам та цілим націям в умовах пострадянської соціальної трансформації, при цьому зберігаючи їх культурну цілісність і унікальність. Однак, з другого боку, релігійний ренесанс у пострадянських країнах призвів як до формування поверхової релігійної ідентичності, часто позбавленої справжніх релігійних переконань і навіть віри в існування бога, у країнах з домінування християнської традиції, так і до радикалізації політичного ісламу на Північному Кавказі і в Середній Азії.

У загальноцивілізаційному контексті поступове зростання рівня релігійності засвідчили й статистичні дані асоціації Gallup International, оприлюднені у 2015 р. Респондентам було запропоновано два ключові питання: «Незалежно від того, чи відвідуєте Ви церкву, чи ні, чи є Ви релігійною особою, нерелігійною особою або переконаним атеїстом?», «Релігія відіграє позитивну, негативну або якусь іншу роль у Вашій країні?»

Згідно з відповідями респондентів, релігія продовжує відігравати дуже важливу роль у житті сучасної людини: 63 % з опитаних відповіли, що вони є релігійними, 22 % – нерелігійними, 11 – атеїстами. Відтак рівень релігійності населення світу зріс на 4 %, порівняно з 2012 р. У регіональному контексті в Африці 8 з 10 опитаних позиціонували себе як релігійних, у Східній Європі і Америці релігійними себе назвали 7 з 10 опитаних [4, р. 123]. Натомість 17 з 65 країн, де більшість людей позиціонували себе як нерелігійні, розміщені у Західній Європі. Зокрема у Швеції кількість нерелігійних відноситься до релігійних, як 4 до 1 [4, р. 124].

Дослідження також засвідчило відмінний рівень релігійності в ареалах домінування різних релігій. Зокрема, релігійними назвали себе 90 % мусульман, 87 % буддистів, 76-78 % католиків, протестантів, православних та індуїстів. З другого боку, лише 35 % євреїв заявили про свою релігійність, а 52 % позиціонували себе як нерелігійні [4, р. 125].

Матеріали дослідження Gallup International дали можливість з'ясувати співвідношення релігійної ідентичності з іншими формами соціальної ідентифікації у різних регіонах світу.

Так, на Близькому Сході 54 % респондентів заявили, що релігійність для них відіграє набагато більшу роль у житті, тоді як лише 25 % з них назвали домінуючим фактором їх ідентифікації національність. В Африці 33 % респондентів заявили про переважання у процесі їх ідентифікації феномена релігійності, 26 % – національності, 16 % – континентальної приналежності, 7 % – етнічної приналежності. У Східній Європі континентальну ідентичність назвали домінуючою 31 % опитаних, національну – 25 %. На противагу цьому, у Західній Європі 34 % респондентів назвали домінуючою національну ідентичність, 24 – континентальну ідентичність і лише 6 % – релігійну ідентичність. Лише в чотирьох країнах світу (Алжир, Саудівська Аравія, Бангладеш, Малайзія) релігійність як домінуючий фактор ідентифікації назвали від 50 до 80 % опитаних [4, р. 127]. Водночас в європейських і азійських країнах, таких як Австрія, Болгарія, Латвія, Росія, Іспанія, Бельгія, Чехія, Японія, Корея, Швеція і Китай, релігія не визнається як домінуючий фактор соціальної ідентифікації.

Зауважимо, що у науковій парадигмі чи не єдиною комплексною роботою з проблематики співвідношення релігійної ідентичності з іншими формами соціальної ідентифікації досі залишаються дослідження у США, проведені на рубежі 80-90-х років ХХ століття. Згідно з цими дослідженнями, релігійні люди не лише систематично допомагають бідним і людям з обмеженими можливостями, а й роблять більші пожертви на благодійність [5, с. 53]. На підставі цього дослідження можна зробити висновок, що практики релігійної ідентифікації, зокрема у межах аврамічних релігій, сприяють формуванню і актуалізації різних форм соціальної ідентичності. Утім, щодо інших релігійних традицій ситуація може бути набагато складнішою і більш суперечливою. Зокрема, буддійські ідентифікаційні практики спрямовані переважно на внутрішнє самовдосконалення, а не на активізацію інших соціальних практик.

Серед представників різних релігійних орієнтацій до найважливіших чинників ідентифікації відносять релігію 48 % мусульман, 30 % протестантів, 26 % інших християн, 21 % іудеїв, 18 % католиків, 15 % буддистів [4, р. 128]. Загалом, у процесі соціальної ідентифікації визнання релігійного фактору як домінуючого характерне для країн Азії і Африки з переважаючим мусульманським населенням. Натомість у країнах Європи під впливом секуляризаційних та модернізаційних процесів вирішальним фактором соціальної ідентифікації визнається континентальна та національна приналежність.

Збіжні тенденції засвідчили й відповіді на питання про позитивну чи негативну роль релігійного фактору у житті соціуму. У середньому 6 з 10 опитаних заявили, що релігія відіграє позитивну роль у житті суспільства. В Африці 76 % опитаних позитивно оцінює роль релігії, і лише 11 % – негативно, на Близькому Сході і в Північній Африці 71 % – позитивно і 21 % – негативно, в Америці 68 % – позитивно і 14 % – негативно, в Азії 60 % – позитивно і 23 % – негативно, у Східній Європі 54 % – позитивно і 21 % – негативно, у Західній Європі 32 % – позитивно і 36 % – негативно [6, р. 128]. Серед країн Євросоюзу про переважно позитивну роль релігії заявили італійці – 52 % респондентів, а 25 % відзначили негативну роль релігії. Так само високий рівень позитивної оцінки релігії властивий і для деяких країн пострадянського табору, зокрема у Грузії 92 % заявили про позитивний вплив релігії, і лише 2 % – про її негативну роль у житті суспільства [4, р. 129].

На 2018 р. за результатами досліджень, проведених Асоціацією Gallup International /WIN, було складено інтерактивну карту, згідно з якою найбільш релігійними регіонами світу залишається Африка і Близький Схід, Південно-Східна Азія і Латинська Америка. Лідерами серед країн за рівнем релігійності населення (99 %) були визнані Ефіопія, Малаві, Нігер, Шрі-Ланка, Ємен. В Сомалі віруючими є 98 % населення, а в Афганістані – 97 %. У Європі лідером за кількістю віруючих є Польща (86 %). Найменш релігійними країнами були визнані Китай (7 %), Японія (13 %), Естонія (16 %), Швеція (19 %), Норвегія (21 %), Чехія (23 %) [6].

На підставі згаданих статистичних даних М. Сарбалло і Р. Хермело, роблять цілком обґрунтований висновок, що релігія в сучасному світі не втрачає свого глобального впливу. Більшість населення Землі визнає її позитивний вплив на розвиток суспільства. Багато в чому це спростовує ідеї Е. Дюркгейма і К. Маркса, які очікували різкого падіння релігійності людини

під впливом соціального прогресу. Модернізація у такому розумінні лише посилює процес відокремлення церкви від держави [4, р. 132]. У зв'язку з цим процеси стрімкої модернізації і як наслідок секуляризації, які найбільш активно відбуваються у розвинутих країнах, закономірно супроводжуються сталим скороченням кількості релігійних людей і як наслідок зростанням рівня атеїзму на їх території. При цьому слід враховувати і демографічний чинник, який засвідчує тривале скорочення населення у країнах Європи.

У соціокультурному просторі сучасної Європи релігійна ідентичність перебуває під впливом двох суперечливих тенденцій. З одного боку, відбувається стрімке скорочення практикуючих віруючих християнських конфесій. З другого боку, в європейських країнах через потужні й часто стихійні міграційні процеси відбувається інкорпорація великих мас людей, які належать, насамперед, до ісламської релігійної спільноти.

Так, за даними європейського соціального дослідження цінностей (ЄЕЗ 2007–2010 рр.), проведеного у 26 країнах Європи, більшість послідовників релігії на континенті становлять представники християнських конфесій. До католицької церкви відносять себе: у Франції – 84,9 %, у Португалії – 96,9 %, в Іспанії – 94,2 %, у Польщі – 98,7 %, в Бельгії – 90 %. Високий відсоток послідовників римо-католицької церкви простежується у Словенії (92,8 %), Словаччині (81,6 %), Угорщині (67,5 %). Натомість протестантські течії переважають у таких країнах, як Данія (93,5 %), Норвегія (96,8 %), Швеція (89 %), Фінляндія (84 %). Більшість віруючих є послідовниками православної церкви в Румунії (87,6 %), Росії (83,6 %), Україні (82,4 %), Естонії (63,7 %) [7]. Релігійна карта Європи поки що залишається переважно християнською.

Відносна релігійна гомогенність Європи ще більше розмивається під впливом активізації міграційних процесів у 2011–2018 рр. У країнах цього континенту простежується стале "збільшення груп, які зараховують себе до послідовників інших релігійних систем, насамперед ісламу, так у Бельгії їх налічується – 6 %, у Франції – 8,3 %, у Швеції – 5,3 %, у Швейцарії – 4,7 %, у Великобританії – 4,4 %, у Німеччині – 3,6 % [8, с. 47]. Зростання мусульманської общини простежується, насамперед, там, де наявні доволі низькі показники релігійної приналежності до традиційних для цих регіонів християнських конфесій.

У Європі щоденне відвідування церкви як важлива ознака релігійної ідентифікації не перевищує 3,8 %. Саме цей показник притаманний Ірландії. Зі значною регулярністю "церкву відвідують (більше 50 %) у Польщі, Ірландії, на Кіпрі, Португалії, Румунії. Найбільший ступінь релігійності населення зафіксовано на Кіпрі, де практично 90 % населення говорить про свою глибоку релігійність, за ними слідує Польща, Ірландія, Португалія, Словаччина, Україна" [8, с. 48]. Дуже суперечливою у зв'язку з цим є ситуація у Фінляндії, де населення не так часто молиться і практично не відвідує богослужіння. При цьому майже 50 % населення Фінляндії заявляють про свою глибоку релігійність.

Цікаві матеріали у зв'язку з цим були оприлюднені у 2011 р. за результатами досліджень статистичних даних за останні сто років, зібраних на підставі переписів населення в Австралії, Австрії, Ірландії, Нідерландах, Новій Зеландії, Фінляндії і Чехії. Згідно з ними, американські дослідники Д. Абрамс та Р. Вейнер встановили, що за сто років (1900–2000 рр.) у цих країнах неспинно зростала кількість атеїстів, а кількість релігійних людей стабільно скорочується [9, р. 107]. Виходячи з математичних моделей аналізу, дослідники спрогнозували можливість повного поступового зникнення релігійних осіб у досліджуваних країнах.

Означені процеси є прямим наслідком зростання секуляризаційних процесів. Секуляризація як процес звільнення різних сфер суспільства, свідомості людини, соціальних відносин та інститутів від впливу Церкви, релігії не просто дозволяє людині вивести деякі сфери своєї буттєвості з-під впливу релігійності, а дозволяє робити це усвідомлено й цілеспрямовано. У країнах з високим рівнем секуляризаційних процесів у сфері індивідуальної і суспільної свідомості релігійні ідентифікаційні практики поступаються за важливістю економіці, політиці, праву, спорту, шоу-бізнесу. Досягнення багатства, «краси і вічної молодості», продовження терміну і якості життя уявляються людині епохи постіндустріалізму набагато важливішим, ніж віра в Бога і дотримання моральних правил і норм.

У сучасному прагматичному і меркантилізованому світі «релігія – «поганий товар», який мало цікавить сучасну людину». У Німеччині 70 % опитаних католиків вважають застарілим вчення Римо-Католицької церкви про безшлюбність, контрацепцію і переривання вагітності. Приблизно така ж кількість католиків вважає, що церква має визнавати і благословляти гомосексуальні відносини. А цілібат, на їх думку, є архаїчним пережитком минулого [10]. Заявлені статистичні дані переконливо засвідчують, що секуляризаційні процеси у Німеччині в останні десятиліття набувають ознак ще більшої радикалізації.

Ще більш загрозливою виглядає ситуація зі зменшенням кількості віруючих у Великобританії, яка в останні десятиліття входить у когорту лідерів щодо кількості атеїстично налаштованого населення. Згідно з результатами опитування, оприлюдненими у січні 2016 р., 46 % дорослих громадян усіх верств населення заявили, що вони не сповідують жодної релігії, і лише 42 % опитаних заявили, що вони є християнами. Аналогічне опитування, проведене у 2013 р., засвідчило відсутність релігійних переконань лише у 37 % респондентів [11]. Фактично у сучасному англійському суспільстві починає переважати «мовчазний атеїзм», коли люди поглинуті прагненнями відсунути момент смерті за допомогою медицини.

Фактично у соціокультурному просторі сучасності, за твердженням А. Сорочук, здійснюється не просто дистанціювання від традиційних форм репрезентації релігійності та відторгнення усталених світоглядних і поведінкових стереотипів, а відбувається «внутрішня еміграція» – пошук «свого» та «для себе» у множині чужого, відбувається процес генерування суб'єктивних, унікальних категорій розуміння релігійного в собі [13, с. 189]. Механізм «внутрішньої еміграції» особистості стає одним з засобів індивідуалізації релігійної ідентичності, яка переноситься з площини соціальної взаємодії у сферу приватної буттєвості людини. Подібні тенденції чітко проявляються і в проголошенні традиційних релігій такими, що відірвані від реального життя і не відповідають духовним запитам сучасної людини.

Висновки. Розвиток інформаційних технологій зумовив і зміну механізмів конструювання релігійної ідентичності. В умовах посиленої інформатизації відбувається переорієнтація віруючих на віртуальні способи сприйняття релігійних практик через телевізійні та Інтернет-трансляції, що, у свою чергу, ще більше послаблює традиційні церковні інституції. Оскільки уся повнота інформації з релігійних питань, на відміну від попередніх періодів, може бути отримана у віртуальному просторі, зникає потреба безпосередньої участі в релігійних ритуалах і обрядах. У свідомості віруючого формується плюралістичне розуміння власної культурної практики як однієї з можливих, що, у свою чергу, ще більше сприяє синкретизації і фрагментації релігійної ідентичності. На противагу західному ареалу поширення релігій, у країнах Африки, Близького Сходу, де достатньо висока народжуваність, рівень релігійності населення засвідчує стабільний рівень зростання. Простежується зростання рівня релігійності і в пострадянських країнах, які позбавляються впливу тоталітаризму у сфері свободи совісті. Значний ресурс для зростання кількості віруючих має й Китай. У випадку його подальшої модернізації цілком ймовірно є лібералізація у галузі прав і свобод громадян, що дозволить значній частині населення заявити про свою релігійність. Загалом, на підставі врахування демографічного фактору, можна чітко говорити про сталу тенденцію до зростання рівня релігійності населення планети, а відтак і про зростання процесів релігійної ідентифікації в епоху постіндустріалізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Віллем Ж.-П. Європа та релігії. Ставки XXI-го століття. К.: Дух і літера, 2006. 31 с.
2. World Values Survey Wave 1-5 (1981-2009). URL: <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV1.jsp>
3. Barometer on Hope and Despair for 2012. URL: <http://gallup.com.pk/global-barometer-of-hope-and-despair-for-2012-volume-2-trend-data/>
4. Carballo M., Hermelo R. Religion in the World: the State of Affairs. Voise of the people 2015. Zurich, 2015. P. 122–136.

5. Кисельов О. Урізноманітнення виявів соціального служіння релігійних спільнот України. *Релігійна панорама*. 2007. № 12. С. 52–54.
6. WIN/Gallup International Survey. WIN/GIA. URL: <https://www.gallup-international.com/>
7. Subjective well-being, social exclusion, religion, national and ethnic identity. URL: <http://nesstar.ess.nsd.uib.no/webview/index.jsp?v=2&submode=abstract&study=http%3A%2F%2F129.177.90.83%3A80%2Fobj%2FfStudy%2FE55e03.3&mode=documentation&top=yes>
8. Онищук С. Вплив релігійності на політичні процеси. *Збірник наукових праць «Ефективність державного управління»*. 2012. Вип. 31. С. 44–49.
9. Abrams D., Yapple H., Wiener R. Dynamics of Social Group Competition: Modeling the Decline of Religious Affiliation. *Physical Review Letters*. 2011. P. 107.
10. Опитування: Католики в Німеччині підтримують одностатеві шлюби. URL: https://www.lgbt.org.ua/news/show_3145/
11. Religion is declining in the UK, says new survey (18 January 2016). URL: <https://www.christiantoday.com/article/religion-is-declining-in-the-uk-says-new-survey/76949.htm>
12. Сорочук А. Релігійна ідентичність в умовах сучасної культури. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2013. № 11. С. 187 – 192.

REFERENCES

1. Villem, Zh.-P. (2006). Yevropa ta relihii. Stavky KhKhI-ho stolittia. [Europe and religions. Rates of the 21st century]. K.: Dukh i litera. [in Ukrainian].
2. World Values Survey Wave 1-5 (1981-2009). URL: <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV1.jsp> [in English].
3. Barometer on Hope and Despair for 2012. URL: <http://gallup.com.pk/global-barometer-of-hope-and-despair-for-2012-volume-2-trend-data/> [in English].
4. Carballo, M., Hermelo, R. (2015). Religion in the World: the State of Affairs. *Voise of the people 2015*. Zurich, 122–136. [in English].
5. Kyselov, O. (2007). Uriznomanitnennia vyjaviv sotsialnoho sluzhinnia relihiinykh spilnot Ukrainy. [Diversification of manifestations of social service of religious communities of Ukraine]. *Relihiina panorama*, 52–54. [in Ukrainian].
6. WIN/Gallup International Survey. WIN/GIA. URL: <https://www.gallup-international.com/> [in English].
7. Subjective well-being, social exclusion, religion, national and ethnic identity. URL: <http://nesstar.ess.nsd.uib.no/webview/index.jsp?v=2&submode=abstract&study=http%3A%2F%2F129.177.90.83%3A80%2Fobj%2FfStudy%2FE55e03.3&mode=documentation&top=yes> [in English].
8. Onyshchuk, S. (2012). Vplyv relihiinosti na politychni protsesy. [The influence of religiosity on political processes]. *Zbirnyk naukovykh prats «Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia»*, 31, 44–49. [in Ukrainian].
9. Abrams D., Yapple H., Wiener R. (2011). Dynamics of Social Group Competition: Modeling the Decline of Religious Affiliation. *Physical Review Letters*, 107. [in English].
10. Opytuvannia: Katolyky v Nimechchyni pidtrymuiut odnostatevi shliuby. [Survey: Catholics in Germany support same-sex marriage]. URL: https://www.lgbt.org.ua/news/show_3145/ [in Ukrainian].
11. Religion is declining in the UK, says new survey (18 January 2016). URL: <https://www.christiantoday.com/article/religion-is-declining-in-the-uk-says-new-survey/76949.htm> [in English].
12. Sorochuk, A. (2013). Relihiina identychnist v umovakh suchasnoi kultury. [Religious identity in the conditions of modern culture]. *Naukovyi visnykh Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, 11, 187–192. [in Ukrainian].

Sokolovskyi Oleh Leonidovych

Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of Philosophy and Political Science,
Zhytomyr Ivan Franko State University
40, Velyka Berdychivska Str., Zhytomyr, Ukraine
orcid.org/0000-0003-2228-3040

TRANSFORMATION OF RELIGIOUS IDENTITY IN THE CONDITIONS OF THE PROGRESS OF A GLOBALIZED SOCIETY

*Religion and religious identity remain one of the key factors of human existence in the post-industrial globalized society. In a situation of impermanence and transitivity, the religious identity of a modern person increasingly acquires signs of fragmentation, syncretism and relativity. In the changing conditions of the modern socio-cultural space, religious identity contributes to the transformation of other forms of social identification. In turn, belonging to religious communities of Abrahamic religions is closely correlated with identification practices. At the same time, if the recognition of the religious factor as dominant in the process of social identification is characteristic of countries with a predominant Muslim population, in European countries, under the influence of secularization and modernization processes, the decisive factor of social identification remains continental and national affiliation. **The purpose of the article** is to analyze the transformation of religious identity in the situation of transitivity of a globalized society. **Research methods.** The research methodology provides for the use of the method of systemic, comparative, structural-functional and hermeneutic analysis in the process of analyzing the transformation of religious identity in the situation of transitivity of a globalized society. **The results.** In the socio-cultural space of today, there are only a few states where the majority of citizens position themselves as non-believers. Therefore, religiosity in the conditions of the post-industrial globalized society, despite all expectations, did not decline, it began to acquire qualitatively new characteristics. If at the beginning of the last century, religiosity was a key identification marker, in the modern world, religiosity is becoming one of many markers of social identification both at the individual and societal levels. However, the long-term dominance of religious identity has led to the fact that the awareness of its changeability, instability and transitivity is experienced by modern people quite painfully. Moreover, the strengthening of secularization processes, the growth of the level of religious extremism and fundamentalism, and the spread of syncretism in the field of religiosity have clearly raised the question of whether humanity can exist in a situation of transitivity, dialogue and cooperation in the religious sphere.*

Key words: philosophy of religion, religion, religious identity, globalization, globalized society, transitivity, social identification.